

FUNKCE A TYPY OMEZENÝCH VÁLEK*)

NOVÁ SOCIÁLNĚ POLITICKÁ A VOJENSKOTECHNICKÁ KVALITA

Bouřlivý dynamismus sociálně politického vývoje po druhé světové válce, spjatý s dynamismem vědeckotechnické revoluce ve vojenství, způsobily novou kvalitu omezených válek.

Dřívější omezené války byly sociálně politicky podstatně jednoznačnějším konfliktem. Válčící strany používaly všechny moderní prostředky, které měly k dispozici. Velmi často zde protivníci zkoušeli své technické prototypy a ověřovali je v praktických podmínkách ozbrojeného zápasu. Po vojenskotechnické stránce tedy vlastně o omezenou válku nešlo.

Jejich vztah k možné světové válce byl jednoznačný. Byly vedlejšími, podružnými ozbrojenými konflikty, většinou vedenými na periférii světových politických konfliktů. Do centra světového dění se dostává z nich až ta, která je fakticky předehrou druhé světové války: občanská válka ve Španělsku 1936—1939. Tato válka je především svými sociálně politickými rysy, prehistorií současného dramatu.

Uveďme podstatné nové sociálně politické a vojenskotechnické rysy omezených válek.

a) Vzhledem k politické neúčelnosti světové raketové jaderné války, jakožto krajního prostředkem k řešení historického sporu „kdo s koho“¹⁾, stanuly hlavní typy omezené války v centru antagonistického konfliktu mezi kapitalismem a socialismem. Pokud jde o fakticky vedené války — nemám tedy na mysli **potenciální** globální raketovou jadernou válku — staly se hlavní typy omezené války klíčovými válkami současnosti. Výrazně v nich dochází k sepětí politických zájmů bezprostředně válčících protivníků se zájmy jaderných velmocí, především se zájmy SSSR a USA, které reprezentují zájmy antagonistických světových soustav. Zájmově potřebová motivace účasti těchto antagonistických světových protivníků je pochopitelně podstatně odlišná.

V důsledku toho se tyto války stávají svou oficiálně politickou podstatou válkami světových společenských soustav, **válkami koaličními zvláštního druhu**, přičemž politická i vojenskotechnická účast obou světových protivníků má velmi rozmanité formy.

b) Výraznou novou vojenskotechnickou stránkou těchto válek je jejich omezení a nasazení sil i prostředků, tj. vyloučení celého nepřehledného arzenálu zbraní hromadného ničení, a to nejen strategických prostředků ZHN, ale i operačních a dosud i taktických.

Vědeckotechnická revoluce v poválečném vojenství však nevytvořila pouze kvalitativně nové přímé prostředky strategického sporu „kdo s koho“¹⁾, stanuly hlavní typy omezené války v centru antagonistického konfliktu mezi kapitalismem a socialismem. Pokud jde o fakticky vedené války — nemám tedy na mysli **potenciální** globální raketovou jadernou válku — staly se hlavní typy omezené války klíčovými válkami současnosti. Výrazně v nich dochází k sepětí politických zájmů bezprostředně válčících protivníků se zájmy jaderných velmocí, především se zájmy SSSR a USA, které reprezentují zájmy antagonistických světových soustav. Zájmově potřebová motivace účasti těchto antagonistických světových protivníků je pochopitelně podstatně odlišná.

*) Zpracováno podle autorova příspěvku do sborníku o omezených válkách, který připravuje autorský kolektiv pod vedením plk. PhDr. F. Dobiáše, CSC. k vydání v nakladatelství „Naše vojsko“ koncem r. 1988.

1) Rozbor sociální funkce světové jaderné raketové války není předmětem této stati. Vycházím z uvedené charakteristiky neúčelnosti této války jakožto hlavního zjištění, prokazaného marxistickou politologií i sociologií války.

kého dosahu. Významným způsobem modernizuje celý bohatý arzenál tzv. „klasických“ prostředků. Vytvořila tak velmi efektivní a dostatečně rozmanitou bázi k vedení bojů a operací ve všech typech omezených válek. Ničivost tohoto arzenálu je kvalitativně vyššího typu nejen oproti období před druhou světovou válkou, ale i vzhledem k období 1945—1953.

Technická škála tohoto arzenálu umožňuje současně podstatně vyšší počet variant ve způsobech vedení ozbrojeného zápasu, počínaje bojem muže proti muži v rámci nejmenších taktických skupení a konče kombinovanými operacemi svazků či svazů. To také poskytuje velmi operativní základnu potřebné eskalace i deeskalace během omezené války, podle vývoje celkového strategického záměru válčících stran. Jen naivně realistická, laická představa, neznalá technického rozsahu tohoto současného arzenálu k vedení omezené války, může vydávat každý nový technický a takticko-operativní prvek ve vedení ozbrojeného zápasu za málem konečný příjel eskalace a bezprostředně jej situovat pod „strop“ jaderné katastrofy.

Tyto hlavní rysy omezených válek mají bezprostřední vztah i k výsledku těchto válek. V jakém smyslu?

Omezená válka má omezené politické cíle. Uvedl jsem však současně, že v hlavních typech omezených válek dochází k sepětí zájmu s antagonistickými zájmy světových soustav, jejichž konečné strategické cíle jsou naproti tomu „neomezené“: ukončit rozdělení světa celospolečenským vítězstvím vlastní sociálně politické soustavy. Omezená válka má v této strategii své takticko-operativní místo, ne však více. Není nic, než prostředkem celkového strategického postupu omezeného významu. Nicméně i v tomto rámci se může stát — za určitých konkrétních okolností, v určitém místě a čase, za určité eskalace sil — klíčovým ozbrojeným konfliktem mezi oběma soustavami. Takovou byla korejská válka 1950—1953 a po roce 1964 se jí stala vietnamská válka.

Rovnováha sil „sui generis“ hlavních jaderných velmocí však přitom současně omezuje možnosti radikálního vítězství či úplné porážky „vlastní“ válčící strany v těchto klíčových omezených válkách. **Synonymem vojenskotechnické rovnováhy v politice je kompromis.** Politický kompromis, podmiňovaný vojenskou rovnováhou jaderných velmocí, předurčuje kompromisní východisko z klíčových omezených válek jakožto základnu k ukončení válečného stavu a k sjednání příměří. Typickým příkladem takového východiska je

uzavření příměří v korejské válce v r. 1953 v Pchannundžonu.

Vedle toho jsou však typy omezených válek, kde jsou možnosti vlivu a účasti obou světových soustav omezeny, nebo naopak tomu tyto soustavy na nich nemají přímý zájem. V takových případech mohou tyto války končit výrazným vítězstvím — porážkou. Příkladem prvního typu je radikální vítězství revolučních sil v občanské válce na Kubě 1958—1961.

CHARAKTERISTIKA OMEZENÝCH VÁLEK

V předcházející části jsem uváděl některé typy omezených válek, jakožto ilustraci vlastního tvrzení. Tím jsem ovšem všechny typy omezených válek zdaleka nemohl a nechtěl postihnout.

Mám za to, že tradiční dělení válek nižší kategorií, než je světová raketová jaderná válka — jak je tak či onak uvádí dosud socialistická vojenská doktrína²⁾ — totiž obvyklé dělení na války:

- lokální,
- národně osvobozené,
- občanské,

je zastaralé.

Zastarává především proto, že epocha národně osvobozených válek končí v polovině šedesátých let, kdy je především v Africe v podstatě dokončen národně osvobozený boj vznikem samostatných státních suverénů a kdy zbylé koloniální panství se omezuje na relativně malá území ve třetím světě. Ozbrojený národně osvobozený boj v těchto zbývajících koloniích má charakter partyzánského boje (Angola, Malajsie, Aden). Jakkoli tedy tento typ omezené války i nadále existuje, přestal být hlavním typem omezené války.

Pojmově „lokální“ válka vyjadřuje pouze jeden druh omezení, totiž omezení prostorové, na určité místo, lokus (lat.). Z tohoto hlediska pomíjí toto vymezení další podstatná omezení, tj. omezení prostředky a omezení politickými cíli, což jsou hlavní druhy omezení.

Současně tato vymezení pomíjí dvoustranný charakter každého ozbrojeného zápasu, jež platí i pro omezené války.

2) Typické je např. toto dělení malých, lokálních válek:

- imperialistické války rozpoutané s cílem potlačit osvobozené lidové hnutí, dobýt nebo udržet kolonie a dosáhnout jiných agresivních cílů,
 - národně osvobozené, občanské a jiné lidové války
- Viz „Vojenská strategie“ (za redakce V. D. Sokolovského), II. vydání, Praha, Naše vojsko 1964, str. 235.

Jedna a táž válka je jak lokální válkou současného poválečného imperialismu, tak na druhé straně válkou národně osvobozenickou. Byla jí jak válka v Indočíně 1946—1954, tak alžírská válka 1954—1958. Přitom svým omezením šlo o lokální, tj. místní války — vedle hlavních omezení v cíli a prostředcích. To je směšování sociálně politické s vojenskotechnickým, včetně opomíjení dvoustranného charakteru ozbrojeného zápasu v těchto válkách.

JAK TEDY VĚCNĚ SPRÁVNĚ VYMEZIT TYPY OMEZENÝCH VÁLEK?

Vymezení po stránce **vojenskotechnické a vojenskooperační** je společné všem omezeným válkám: jde o omezení sil a prostředků, jakož i o prostorové omezení při vedení bojů a operací. Pokud jde o omezení prostředků, jde o omezení na modernizované „klasické“ prostředky.

Spodní hranice těchto prostředků začíná u prostředků k boji muže proti muži, k boji zblízka. Horní hranice tak přesná již není. Zatímni představa vylučuje totiž z vedení omezených válek jakékoli zbraně hromadného ničení, včetně taktických ZHN s poukazem, že použití byt jedné jediné jaderné munice taktické ráže, tj. o několika desítkách kilotun, zákonitě povede k rychlé jaderné eskalaci a globální jaderné katastrofě. To je podle mého názoru technicistní zkrslení celé problematiky tzv. horní hranice. Jednak nebere v úvahu, že další vývoj raketových jaderných zbraní vedl k vytvoření jaderných náplní o minimální síle, tj. desetiny kilotuny. Jednak tato představa vychází ze současného vlastnictví ZHN, především jaderných zbraní, omezených na příslušníky jaderného klubu. Nelze zatím tvrdit, že tento počet vlastníků je konečný. Po technické a ekonomické stránce je naprosto reálné uvažovat o možnostech výroby taktických jaderných zbraní v dalších desítkách technicky vyspělých států. Hypoteticky lze velmi odůvodněně tvrdit o izraelsko-arabském konfliktu v r. 1967, že v případě, že jedna či druhá strana by měla taktické jaderné zbraně, neváhala by je zřejmě použít, aby zabránila katastrofální porážce vlastní strany či zvrátila podstatné průběh války. Radikální politické záměry válčících stran by k tomu bezpochyby vedly.

Tato úvaha vede k hypotéze, že i v omezených válkách současnosti a budoucnosti mohou být použity v omezeném rozsahu zbraně hromadného ničení (někteří autoři k nim zařazují i moderní zápalné zbraně typu Napalm, moderní prostředky BChL)

a jaderné zbraně taktického či operačního dosahu.

Právě tak je ovšem nezbytné vymezit omezené války po stránce vojenskoorganizační, a to jak na spodní, tak na horní hranici.

Pokud jde o spodní hranici omezené války, je jí třeba odloučit od policejních akcí, kárných výprav či masových reprezalí pořádkových, policejních a bezpečnostních sborů státního suveréna i s použitím ozbrojených prostředků taktického dosahu. Toto odloučení spočívá v tom, že předmětem zásahu těchto sil je neorganizovaný či jen částečně organizovaný protivník, bojující více méně živelně a nahodile. Nebojují spolu pravidelné ozbrojené síly s centralizovaným velením. Vedení ozbrojeného zápasu i v „nejmenší“ omezené válce tedy vyžaduje tak vysoký stupeň vojenské organizace, která se vyznačuje jednotným centralizovaným velením a kdy tyto ozbrojené síly jsou použity k plánovaným a koordinovaným vojenským akcím, byt taktického měřítka. To se týká jak pravidelných ozbrojených sil státního suveréna, tak na druhé straně ozbrojených družin či partyzánských sil protivníka.

Pokud jde o omezení ve způsobu vedení bojů a operací, je nutné sem zahrnout celou stupnici způsobů vedení ozbrojeného zápasu, počínaje partyzánskými či diverzními akcemi a konče kombinovanými operacemi svazků a svazů — ovšem s vyloučením operací s použitím ZHN.

SOCIÁLNĚ POLITICKÉ VYMEZENÍ OMEZENÝCH VÁLEK

Sociálně politickou podstatu různých typů omezených válek vymezím na základě popisu logického modelu omezených válek. Přitom uvažuji dva hlavní sociálně politické činitele omezených válek:

— **cíle války**, v nichž se ve finální podobě odráží zájem na válce a potřeba války válčícího subjektu,

— **společenský subjekt** války, jeho hlavní sociální hybnou sílu.

Vzhledem ke stručnosti popisu nebudu konkrétněji analyzovat tyto zájmové potřebové motivace. Ostatně při modelování to není nutné.

Vzhledem k dvoustrannému charakteru každého ozbrojeného zápasu uvedu obojí cíle a oba válčící subjekty — viz tab. 1.

Pod tyto typy lze zařadit všechny omezené války, které proběhly od roku 1945, či které v této době vznikly a dosud trvají. Do těchto typů lze zařadit i možné budoucí omezené války. Nebudu zařazovat každou válku, jejichž počet v letech

	Cíle války		Subjekt války	
	a)	b)	a)	b)
1	Protikoloniální národně osvobozenecká válka	Koloniální válka	Progresivní sociální síly vnitřní, místní	Koloniální imperialistický stát. Vnitřní kolaboranti
2	Protiinterveneční válka	Interveneční válka	Státní suverén obvykle v oblasti třetího světa	Bývalá imperialistická metropole. Neokoloniální metropole. Účast emigrantských skupin
3	Protiinterveneční a občanská válka	Interveneční a občanská válka	Antagonistické vnitřní sociální síly, za účasti či pomoci zahraničních progresivních i regresivních sociálních sil	
4	Občanská válka za svržení státní moci	Občanská válka za udržení a upevnění státní moci	Antagonistické sociální síly vnitřní	
5	Válka mezi státními suverény za vlastní sociální politické zájmy		Státní suveréni jednotlivci či koalice státních suverénů	
6	Ozbrojený skupinový konflikt za politické, ekonomické, národnostní či ideologické zájmy		Nepřátelské sociální skupiny vnitřní	

1945—1965 podle západních pramenů činí 30—40, podle toho, jak autoři tyto války vymezují a odlišují.

Považují však za správné stručně ilustrovat každý uvedený typ.

1. Protikoloniální národně osvobozenecká válka — koloniální válka

Války jsou bezprostředně spjaty s národně osvobozeneckými válkami proti okupantům za druhé světové války. Nejvýznamnějšími válkami tohoto typu jsou válka v Indočíně 1945—1954 a alžírská válka 1954—1962, která je také poslední významnou válkou tohoto typu.

2. Protiinterveneční — intervenční válka

Pokusy bývalých koloniálních či neokoloniálních velmocí o ozbrojenou intervenci vůči nově vzniklým státním suverénům vedou k tomuto typu omezené války (Suez 1956) či k pokusům o takovou ozbrojenou intervenci, která by se v takovou válku rozrostla (Kuba, pláž Giron 1961).

3. Protiinterveneční — intervenční a občanská válka

Vyhrocení třídního mezinárodního i národního antagonismu vede k novému typu omezené války. Je podstatně odlišný od druhého typu v tom, že ozbrojený zápas je zde veden jak proti koloniálnímu či neokoloniálnímu interventovi, tak proti vnitrostátnímu protivníkovi. Nejvýraznějším případem omezené války tohoto typu jsou korejská válka 1950—1953 a vietnamská

válka od r. 1964. V obou těchto případech je poválečným vojenskopolitickým vývojem rozdělen jeden národ ve dva relativně samostatné státní celky, jejichž vývoj je podstatně odlišný a při vzniku ozbrojeného zápasu dochází k prolínání války protiinterveneční s válkou občanskou.

4. Občanská válka

Liší se jak od druhého, tak od třetího typu tím, že jde výhradně o válku antagonistických subjektů jednoho státního suveréna. Mezinárodním právem je považována za vnitřní svrchovanou záležitost toho kterého státu a jeho obyvatelstva. V poválečné historii tohoto typu ji předchází ojedinělé partyzánské akce, rozrůstající se v případě úspěšného postupu v partyzánskou — protipartyzánskou válku, až konečně zachvacuje rozhodující sociální skupiny obyvatelstva celého státu a stává se občanskou válkou v plném slova smyslu. Typickým příkladem úspěchu sociálně progresivních sil v takové válce je vznik, růst a vítězství revolučních sil na Kubě 1956—1959.

V případě neúspěšného průběhu partyzánských akcí progresivních sil dochází k likvidaci partyzánských oblastí (Recko 1946—1949), či k dočasné izolaci partyzánských oblastí a k deskalaci, sestupu bojů taktického měřítka na policejní, pořádkové a bezpečnostní akce (neúspěšný vývoj partyzánského hnutí v některých zemích Latinské Ameriky v současnosti). Zvláštním případem vnitřního ozbroje-

ného konfliktu na území jednoho státního suveréna je vývoj konfliktu dvou národů na společném, jednotně spravovaném státním území, tj. Řeků a Turků na Kypru.

Pod úrovní občanské války, nicméně s určitými jejími počátečními prvky či s bezprostřední přípravou k vzájemnému ozbrojenému konfliktu v rámci jednoho státního útvaru či v rámci jednoho národa jsou:

- maďarské události na podzim 1956;
- den X v červnu 1953 v Berlíně;
- vývoj vojenských příprav a konkrétních opatření v létě 1961, v době vzniku státní hranice mezi západním a východním Berlínem (postavení „berlínské zdi“).

Z toho vyplývá, že nelze jednoznačně vyloučit vnitřní vyhrocení a možnost vzniku omezených válek určitého sociálně politického typu ani v samotné Evropě.

5. Omezená válka mezi státními suverény

Tato válka není novým typem války v dějinách vojenství. Její současné světové dějiny jsou však „obohaceny“ jak o nové společenské subjekty, které ji vedou, tak o novou zájmově potřebnou motivaci a politické cíle.

K omezeným válkám tohoto typu došlo po roce 1945 jak mezi státy stejného sociálně politického zřízení, tak mezi státy s výrazně odlišnou sociálně politickou strukturou.

Patřily mezi ně války

- arabsko-izraelská 1948—1949 a 1967;
- mezi Indii a Pakistánem o Kašmír 1947—1949 a 1965;
- mezi Indii a Čínskou lidovou republikou o Himaláje 1959—1962.

6. Ozbrojený konflikt skupinový

Jde o přechodný typ od občanské války k vnitrostátním ozbrojeným srážkám či ozbrojeným pučům. Jde o konflikty sociálních skupin, které mají vlastní ozbrojené síly, přičemž konflikty těchto skupin — politické, národnostní, náboženské, územní atd. — vedou za určité situace k takovému vyhrocení, že jsou řešeny ozbrojenými silami, rozděleními mezi tyto skupiny. Mohou se rozrůst v regulérní boje taktického měřítka, jak tomu bylo v Nigérii 1967. Mohou být průvodními složkami občanské války, jak tomu bylo v Kongu 1960—1962.

Při konkrétní analýze omezených válek po roce 1945 v některých případech zjistíme, že vykazují prvky několika uvedených typů. Nicméně to nic nemění na užitečnosti pokusu o modelování tohoto sociálního procesu. V uvedených případech smíšené se cíle války mísí, ale především

je velmi různorodé složení společenského subjektu, který na té či oné straně takovou válku vede. V tomto ohledu nejpodstatnější je zjištění o koaličním charakteru válčících subjektů.

KOALIČNÍ CHARAKTER OMEZENÝCH VÁLEK

Už v úvodu stati jsem se zmínil o sepi pěti základních politických zájmů obou světových soustav na průběhu té či oné omezené války. Proto také hovořím o koaličním charakteru omezených válek, a to o koaličním charakteru zvláštního druhu, odlišného od dřívějších vojenských koalic a koaliční účasti na omezených válkách do druhé světové války.

Formy účasti hlavních světových partnerů — světové socialistické a kapitalistické soustavy, především jejich hlavních vojenských představitelů — **jsou závislé na řadě faktorů:**

- především na sepi zájmů těchto světových partnerů se zájmy přímých válčících stran;
- na politickém ohlasu a důsledcích, které ve světě ta či ona forma účasti vyvolává a vyvolá;
- na vlastních ekonomických možnostech, především finančních a materiálně technických;
- na materiálně technické připravenosti a vojenské vycvičenosti vlastních ozbrojených sil k vedení ozbrojeného zápasu v té které omezené válce;
- na prostorové vzdálenosti partnera od bojiště, na přepravních možnostech;
- na přírodních podmínkách, v nichž je válka vedena;
- konečně v neposlední řadě na tom, zda přímý válčící subjekt pomoc vyžaduje, pomoc vítá, přijímá ji s výhradami, či si klade podmínky, přijímá pouze některou její formu, či ji odmítá vůbec.

Pokusme se sestavit žebříček světových partnerů v omezených válkách, který zachycuje jak konkrétně již poskytnutou pomoc v proběhnuvších či probíhajících válkách, tak i další možné formy:

- a) politická podpora válčící strany, deklarace o poskytnutí pomoci v případě nezbytí;
- b) finanční pomoc;
- c) dodávky vojenského válečného materiálu;
- d) školení důstojnických a inženýrsko-technických kádru specialistů válčící strany ve vlastní zemi či v zemích spojenec kých;
- e) poskytování zpravodajských a dalších potřebných informací o možném či faktickém protivníkově.

f) personální účast, která má celou škálu forem:

— poradci v centrálním vojenském aparátu, ve výcvikových střediscích, v jednotkách,

— inženýrsko-techničtí instruktoři u dodávaných zbraní,

— zdravotnický personál, týlový personál vůbec,

— specialisté, obsluhující zbraňové a zabezpečovací systémy za bojů a operací,

— pravidelné vojenské jednotky — ať jako dobrovolníci, nebo jako spojenecká vojska.

Formy pomoci jsou kodifikovány buď ve vojenských smlouvách o spojení či pomoci (toto legalizování nesporně účast velmi usnadňuje), nebo jsou předmětem jednání mezi vedoucími vojenskými kádry v čase potřeby.

Účast může být jak přímá, tak zprostředkovaná spojeneckými či spřátelenými zeměmi. V řadě případů bude zřejmě účast zprostředkována. To zaručuje, že světoví

partneři mají i nadále široký prostor k dalšímu vlastnímu postupu.

Zprostředkování účasti ovšem nezávisí jen na spojenci či spřáteleném státě. Novým jevem v těchto formách zprostředkované účasti je vojenská příprava emigračních skupin a jejich vyslání do války za vhodné situace.

Může pochopitelně jít buď o přípravu reakčních skupin, které uprchly za občanské války z vlastní země (kubánští emigranti a jejich pozdější účast v bojích na pláži Giron 1961), nebo o přípravu revolučních sil, které uprchly při likvidaci partyzánských oblastí z vlastní země. Z hlediska mezinárodního práva mají příslušníci obou skupin právo požádat o politický azyl ve spřátelené zemi. Jejich opětovný návrat do možné války je fakticky návratem příslušníků stejného národa či státu, na jehož území je válka vedena. Nicméně i tak jde fakticky o novou formu účasti světových partnerů v omezených válkách.